

Jan Makara

Antoni Ryszard (1841-1894)

Powstaniec, kupiec, numizmatyk

Antoni Franciszek Ryszard urodził się dnia 23 maja 1841 r. w Szczepieszynie, jako jedno z sześciorga dzieci Jana Ryszarda i Antoniny z Szyduczyńskich¹. Ojciec Antoniego, Jan miał swój prywatny zakład ślusarsko-kowalski. Rodzicami chrzestnymi jego dzieci byli profesorowie gimnazjum szczepieszynskiego, sukiennicy, kowale i kuśnierze.

Ojciec Antoniego, Jan urodził się w Zamościu w 1805 roku, gdzie ojciec Jana, Franciszek posiadał zakład ślusarski². Wkrótce Franciszek Ryszard przeniósł się z rodziną do Zwierzyńca³. Mieszkali tu w 1813 r. W 1826 r. rodzina Ryszardów mieszkała w Szczepieszynie. Przy spisywaniu aktów kościelnych Franciszek podawał swoje nazwisko jako „Rychard”. Prawdopodobnie nazwisko, które podawał, było właściwie zapisane, ale w późniejszym okresie uległo zapewne spolszczeniu na „Ryszard”. Ojciec Antoniego, Jan Ryszard był piśmienny, o czym świadczą podpisy w aktach urodzin jego dzieci.

Rodzina Ryszardów od dawna zajmowała się zawodem ślusarsko-kowalskim. Mieszkali w obrębie Ordynacji Zamojskiej. Poszczególni członkowie rodziny mieszkali w Zamościu, Zwierzyńcu, Janowie Lubelskim i Szczepieszynie.

Antoni Ryszard pobierał początkowe nauki w gimnazjum szczepieszynskim. Później uczęszczał do gimnazjum w Radomiu. Zmiana miejsca nauki spowodowana była zamknięciem gimnazjum w Szczepieszynie przez władze carskie w 1852 r. Faktem jest, że gimnazjum w Radomiu ukończył. Kto łożył wtedy na jego utrzymanie, nie wiadomo. Na pewno przez pierwsze dwa lata otrzymywał jakąś pomoc od ojca. Ojciec jego zmarł w 1854 r.,⁴ pozostawiając wdowę z kilkorgiem dzieci. Zapewne nie było jej stać na naukę syna daleko poza Szczepieszynem.

Po ukończeniu gimnazjum Antoni był zatrudniony jako subiekt w jednym ze sklepów w Radomiu. Gdy przyszedł styczeń roku 1863, miał ukończone 21 lat. W powstaniu styczniowym zapisał bardzo bogatą i chlubną kartę bojową. Do powstania został zaprzysiężony w dniu jego wybuchu, 22 stycznia. Działalność konspiracyjną podjął w Radomiu jeszcze w okresie poprzedzającym wybuch powstania.

W 1862 r. złożył przysięgę Rządowi Narodowe-

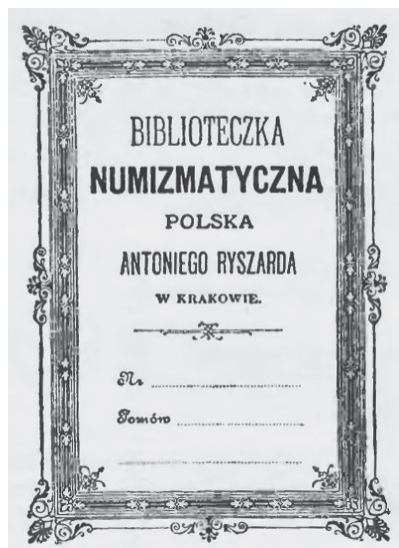
mu przed ks. Paulinem Domańskim, gwardianem oo. bernardynów w Radomiu.

Brał udział w pierwszym okresie działań sił powstańczych w rejonie Gór Świętokrzyskich, w oddziale słynnego Mariana Langiewicza⁵. Od 22 stycznia do 18 marca 1863 r. był szeregowcem w korpusie Langiewicza. Podporucznikiem został za męstwo, po bitwie pod Suchedniowem. Po bitwie pod Staszowem, 17 lutego, nastąpił przegląd sił powstańczych, zostały wręczone awanse. Antoni został awansowany na porucznika strzelców.

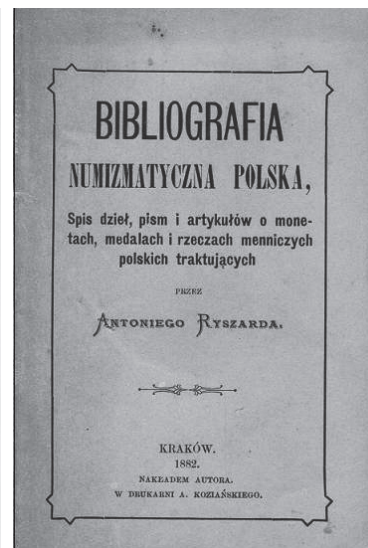
Brał udział w całej kampanii Langiewicza, uczestnicząc w bitwach pod Wąchockiem, Bodzentynem, na Świętym Krzyżu, pod Małogoszczą, Pieskową Skałą, Chrobrzem, Grochowskimi i innymi. W ostatniej fazie walk Langiewicza był porucznikiem w tak zwanym „pułku żuawów śmierci” dowodzonym przez Franciszka Rochebrunne⁶. Przejście do tego pułku świadczyło o wielkiej determinacji i odwadze Antoniego Ryszarda.

Podczas krwawej i zwycięskiej bitwy powstańców pod Grochowskimi 18 marca 1863 r. został ranny w bok i nogę. Po pierwszym opatrzeniu ran przewieziono go najpierw do Piasków, majątku hrabiów Tarłów, później do Nowego Miasta.

Granicę do Galicji przekroczył w Opatowcu, następnie był leczony przez miesiąc w szpitalu w Tarnowie. Stamtąd został przewieziony do dóbr Sanguszków w Krzyżu. W ten sposób uniknął internowania w obozie w Iglawie, Telczy lub Ołomuńcu. Z Krzyża udał się do Krakowa i zamieszkał u Juliusza Grosse, kupca, którego znał jeszcze z czasów swojej pracy jako subiekt w Radomiu. Mając wiedzę, że powstanie chyli się tu upadkowi, postanowił nie wracać już do zaboru

Ekstlibris Antoniego Rycharda

rosyjskiego. Przyjął pracę jako subiekt w handlu win i korzeni oraz materiałów aptecznych I.N. Waltera.

W 1864 r. wyszło rozporządzenie rządu austriackiego, aby wszyscy obcokrajowcy opuścili Galicję. Antoni Ryszard, chcąc uniknąć deportacji, przyjął nazwisko krakowskiego subiekta Stanisława Zaczyńskiego, który zginął w powstaniu.

W sklepie u Waltera pracował do 1866 r. W tym samym roku założył swój skromny sklep towarów kolonialnych w rynku w Krakowie.

W czasie swojego pobytu w Krakowie utrzymywał korespondencję z rodziną w Szczepieszynie i kolegami w Radomiu. Równoległe z otwarciem swojego sklepu ożenił się, pod nazwiskiem Zaczyński, z Józefą z Turków. Ryszardowie (Zaczyńscy) mieli troje dzieci. Do swojego prawdziwego nazwiska wrócił w 1879 r. i w tymże roku otrzymał obywatelstwo austriackie. Swój sklep prowadził do 1888 r. Następnie pracował jako kontroler Banku Pobożnego przy Arcybractwie Miłosierdzia. Pracował tam do śmierci.

W pamiątkach rodzinnych zachowało się zdjęcie Antoniego z 1863 r., wykonane zostało w zakładzie fotograficznym Sabaligera. Widzimy mężczyznę w stroju powstańca, w krakusce z kokardą, ze sztuczerem kapiszonowym, z bagnietem improwizowanym (bagniet prawdopodobnie był na wyposażeniu pracowni fotograficznej), za pasem pistolet podręczny kapiszonowy, przy boku austriacka szabla kawaleryjska. Pod fotografią jest umieszczony podpis: Antoni Ryszard por. strzelców w r. 1863.

Po latach tak wspominał powstanie:

Magnateria w cichości powstanie niszczyła. Żydzi służyli temu, kto więcej płacił, chłopci uprzedzeni, że gdy Polacy wygrają, to wrócą pańszczyznę, nie byli przychylni, a w Krakowskim wrodzy, rabowali w Ojcowie, w Piaskowej Skale, w kilku wsiach, gdy dowiedzieli się chłopci, że Polacy idą, wynosili się do lasu, tak że puste chałupy nieraz zastawaliśmy. Langiewicz kilku w Św. Krzyżu, Sobkowie, Smarzowicach kazał powiesić, innych ukarać, rzeczy zrabowane właścicielom pooddawać. Jedynie klasa średnia była patriotyczna i zapalona. Zresztą przygotowania żadnego prawie nie było⁷.

Od czasu zamieszkania w Krakowie oddał się z zamiłowaniem studiom historyczno-numizmatycznym, co odbiło się negatywnie na prowadzonym przez niego sklepie. Rozpoczął kolekcjonowanie monet polskich okresu piastowskiego i jagiellońskiego, których zgromadził ponad 1600. Po śmierci Antoniego Ryszarda zbiór tych monet zakupił od rodziny Andrzej hr. Potocki. Zebrał także kolekcję liczącą ok. 800 medali o religijnej treści. Kolekcja ta po pewnym czasie drogą wymiany przeszła do zbioru Teofila Rewolińskiego⁸.

Pierwsze swoje opracowania z dziedziny numizmatyki zamieszczał w „Dwutygodniku Naukowym”, „Kwartalniku Historycznym” i w „Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych”, m.in. „Monety z alchemicznego złota, ślady bicia takowych w Polsce oraz recepta na pomnażanie złota i bicie zeń dukatów”.

Opracowania te podpisywał początkowo przybranym nazwiskiem S. Zaczyński. W późniejszym okresie sygnował je już prawdziwym. Ponadto w swoim rękopisie przedstawił „Album numizmatyków polskich, oraz krótki przegląd ich prac i zbiorów numizmatycznych”.

Antoni Ryszard był pierwszym kustoszem zbiorów i biblioteki Krakowskiego Towarzystwa Numizmatycznego. W 1882 r. wydał obszerną pracę pod tytułem „Bibliografia numizmatyczna polska: spis dzieł, pism i artykułów o monetach, medalach i rzeczach menniczych polskich traktujących”. W swojej prywatnej bibliotece zgromadził dzieła historyczno-numizmatyczne. Z tego zbioru sporządził katalog,

wydany już po jego śmierci pod tytułem „Spis dzieł numizmatycznych polskich i z nimi styczność mających, zebranych przez Antoniego Ryszarda w Krakowie 1870-1894”.

Wydany w Krakowie w 1894 r. katalog zawiera 998 tytułów. Biblioteka Ryszarda została po jego śmierci zakupiona przez osobę prywatną i подарowana Muzeum Narodowemu w Krakowie. Swoją bibliotekę ozdabiał ekslibrisem z napisem „Biblioteczka Numizmatyczna Polska Antoniego Ryszarda w Krakowie”.

Troje autorów: Halina Marcinkowska, Katarzyna Podniesiona, Przemysław M. Żukowski, wydało dość sporą pracę „Kolekcja >>Ex-librisów<< Antoniego Ryszarda w Krakowie”.

Antoni Ryszard zmarł 12 stycznia 1894 r. w Krakowie, został pochowany na cmentarzu Rakowickim. W kościele Pijarów umieszczono poświęconą mu pamiątkową tablicę.

Przypisy:

1. Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej cyt. APL), Parafie rzymskokatolickie w województwie lubelskim, Parafia pw. św. Mikołaja w Szczepieszynie, Akt urodzenia nr 120 z 1841 r.
2. APL, Parafie rzymskokatolickie w województwie lubelskim, Parafia Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła, Akt urodzenia 3 styczeń 1805 r.
3. APL, Parafie rzymskokatolickie w województwie lubelskim, Parafia pw. św. Mikołaja w Szczepieszynie, Akt urodzenia nr 52 z 1813 r.
4. APL, Parafie rzymskokatolickie w województwie lubelskim, Parafia pw. św. Mikołaja w Szczepieszynie, Akt urodzenia nr 82 z 1854 r.
5. Marian Melchior Antoni Langiewicz (1827–1887) – generał i dyktator powstania styczniowego.
6. Polski oddział wojskowy powstania styczniowego, sformowany w Ojcowie w lutym 1863 r. z ochotników przez oficera francuskiego Franciszka Rochebrune na wzór żuawów francuskich. Nazwa „żuaw” pochodzi od słowa arabskiego „zuāwa”. Nazwa „żuawi śmierci” wynikała ze składanej przysięgi, że nigdy się nie cofną ani nie poddadzą. Mogli tylko zwyciężyć albo zginąć.
7. Janusz Wesołowski, Antoni Ryszard. Wspomnienia porucznika Żuawów Śmierci z 1863 roku, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 13 (64)/4 (242), 133-142. Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.
8. Teofil Rewoliński (1821-1899) – radomski lekarz, społecznik, redaktor, numizmatyk i archeolog.

Jan Makara – pochodzi z Michalowa, mieszka w Dannie, interesuje się historią rodzinnej miejscowości.